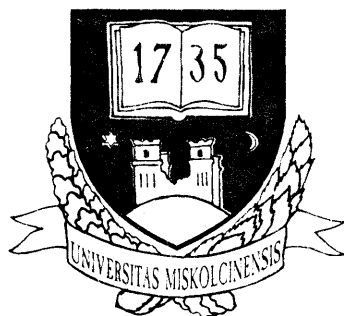


PUBLICATIONES UNIVERSITATIS MISKOLCINENSIS
SECTIO JURIDICA ET POLITICA
TOMUS XXI/2.

SZABÓ BÉLA

GONDOLATOK FÉLÚTON AZ EGYSÉGES
EURÓPAI SZERZŐDÉSI JOG FELÉ



MISKOLC UNIVERSITY PRESS
2003

Lando vs. Gandolfi vs. UNIDROIT?

GONDOLATOK FÉLÚTON AZ EGYSÉGES EURÓPAI SZERZŐDÉSI JOG FELÉ

SZABÓ BÉLA*

Az események felgyorsultak az Európai közösség jogfejlődésében a magánjog terén. Közismert, hogy az Európai Unió integratív eszköztára, jogalkotása eredetileg és hagyományosan évtizedekig a közjogra összpontosított. Maga a Római szerződés is csak éppen hogy érintett magánjogi kérdéseket: elsősorban a belső piaccal kapcsolatos jogharmonizációt előíró szakaszában (95 cikkely).

Sokan már évtizedekkel ezelőtt megjósolták, hogy a közösségi jog hatásai a magánjogot is el fogják érni. Az utóbbi évtizedben ez a jóslat beigazolódtott. Először a tágabb értelemben vett magánjog perifériáján alkottak Brüsszelben rendeleteket és irányelveket: a társasági jogban, az iparjogvédelem területén, a szerzői jogban, az egyedi munkajogban stb.)

A magánjog központi intézményei körében a közösségi jogalkotás az utóbbi években is csak kivételes és fragmentáris volt: elsősorban a fogyasztóvédelemmel kapcsolatos irányelvekre terjedt ki 1985 óta.

Az, hogy a közösségi jog ezen előírásai kötelezőek, azt nem vitatja senki. De azt sem vitathatja senki, aki a kérdéssel foglalkozik, hogy ezek az irányelvek és rendeletek csak részletkérdéseket tárgyalnak, inkohereusak és emiatt nehezen illeszthetők be a tagállamok magánjogi jogrendjei mögött meghúzódó átfogó koncepciókba.¹ Ez a felismerés a jogegységesítés teljesen más típusára irányította rá a figyelmet, s ezt az EU jogalkotó szervei is egyre inkább kénytelenek tudomásul venni.

* DR. SZABÓ BÉLA

tanszékvezető egyetemi tanár

Miskolci Egyetem ÁJK, Római Jogi Tanszék

3515 Miskolc-Egyetemváros

Debreceni Egyetem JÁTI, Jогtörténeti Tanszék

Az alábbi fejtegetések a szerző által 2002. november 13-án Debrecenben *Lando vs. Gandolfi vs. Unidroit – Az egységes európai szerződési jog felé?* címmel tartott előadásán és annak továbbgondolásán alapulnak.

¹ BASEDOW, Jürgen, *Europäische Vertragsvereinheitlichung und deutsches Recht*, Europäische Vertragsvereinheitlichung und deutsches Recht, Hrsg. von Jürgen BASEDOW, Tübingen, 2000, 1.

Az Európai Parlament és a Bizottság törekvéseinek megfelelően nagy valószínűség szerint a közeljövőben, talán egy évtizeden belül az európai magánjog képe, jellege jelentősen meg fog változni. Erre mutatnak az 1999 óta megszorodó szándéknyilatkozatok, melyek közül csak a legfontosabbakat említem.²

1. Az amszterdami szerződés felhatalmazása alapján az Európai Tanács 1999-ben, tamperei ülésén kezdeményezte egy átfogó tanulmány elkészültét (a 39. pontban kimondva): *„Az anyagi magánjog területén szükség van egy átfogó tanulmányra arról a kérdéstről, hogy a magánjogi eljárások gyors lefolyását gátló akadályok leküzdéséhez szükség van-e a tagállamok magánjogi előírásai egységesítésére?”*

² Az utóbbi évek eseményei az alábbiakban foglalhatók röviden össze:

1989. május 26.	Parlamenti határozmány	A Parlament kimondta, hogy meg kell kezdeni a munkát egy egységes Európai PTK kidolgozása érdekében: „fáradozás a tagállamok magánjogának egységesítése érdekében”
1994. július 25.	Parlamenti határozmány	
1997	Hágai szimpózium	„Towards a European Civil Code”
1999. október 15-16.	A Tanács tamperei konklúziója	Tanulmány szorgalmazása a tagállamok magánjoga egységesítésének szükségességéről
1999.	A Parlament „tudományos” igazgatósága	Szakvélemény egy Európai PTK lehetőségeiről és szükségességéről
2000 ősze	A Parlament jogi bizottsága	Szakértői meghallgatás a szakvélemény alapján
2001. július	A Bizottság közleménye	Négy opció megfogalmazása az európai szerződési jog megteremtésével kapcsolatban.
2001 július után	Közvélemény, szakmai és érdekképviselői szervezetek	Rendkívül sok állásfoglalás, amelyek különböző hangsúlyokkal, de a szerződési jog kidolgozását szorgalmazták az EU jogán belül.
2001. november 15.	A Parlament határozménye	A középtávú cél a teljes magánjog egységesítése egy egységes törvénykönyvben
2001. november 16.	Az igazság- és belügyminiszterek tanácsa	Felszólítja a Bizottságot, hogy a korábbi konzultációk eredményeit és az azokból levezetett ajánlásokat egy zöld és egy fehér könyvben jelentesse meg.

2. 2000 őszén az Európai Parlament jogi bizottsága szakértői meghallgatást tartott egy európai magánjogi törvénykönyv létrehozásának lehetőségéről és szükségességéről.
3. 2001 júliusában a Bizottság közleményt tett közzé, melyben az európai szerződési jog (és csak a szerződési jog) megteremtésének kérdésével foglalkozott.³ Vagyis szűkítve a programot a szerződési jogra koncentrált a közlemény. Négy opciót fogalmazott meg:
 - pro primo* – Az Európai Uniónak nem kell lépnie, az európai magánjog fejlődését teljes egészében át kell engedni a piac szükségleteinek, támaszkodva a nemzetközi magánjog létező szabályaira.
 - pro secundo* – Az Európai Uniónak támogatnia kell olyan tudományos munkálatok létrehozását, melyek közös magánjogi alapszabályokat (mintaszabályokat) fogalmaznak meg az amerikai *Restatement*-ek mintájára: „A szerződési jog közös alapelvei kidolgozásának támogatása, mely alapelvek a nemzeti jogrendek közeledéséhez vezetnek.” – szól ezen opció fejrata.
 - pro tertio* – Át kell dolgozni, és fel kell javítani a meglévő közösségi szerződési jogi előírásokat.
 - pro quarto* – Az eddigi utat követve kötelező erejű, de átfogóbb, egyedi jogszabályokat (irányelveket, rendeleteket és ajánlásokat) kell szükség szerint EU-szinten megalkotni.
4. 2001. november 15-én az Európai Parlament végül rezolúciót tett közzé, melyben meglepetését fejezte ki, hogy a Bizottság csak a szerződési jogra vonatkozóan fogalmazott meg célokat. A Parlament egyértelműsítette ebben a határozmányban, hogy a középtávú cél a teljes magánjog egységesítése egy egységes törvénykönyvben.⁴

Az is nyilvánvaló a „határozmány” szerint, hogy a jövő a második opcióban megfogalmazott lehetőségé.⁵ Vagyis a Parlament az európai jogtudománytól

³ Kom (2001) 398, *Mitteilung der Kommission an den Rat und das Europäische Parlaments zum Europäischen Privatrecht*, *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht* (2001/4), 963-981.

⁴ *Entschließung des Europäischen Parlaments zur Annäherung des Zivil- und Handelsrechts der Mitgliedstaaten*, *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht* (2002/3), 634-640.

⁵ Emellett érvel tulajdonképpen Hugh Baele is. Vö. BEALE, Hugh, *Szerződési jog és európai integráció*, *Európai Jog* (2003/1), 3.

aktív szerepet vár el a leendő európai magánjogi törvénykönyv alapelveinek kidolgozásában.

A Parlament rezolúciójában nagyon feszes menetrendet állapított meg:

- 2003 elejére meg kellene alkotni a „Code” szerkezetét;
- 2004 végéig el kell készülnie a szerződési jogon túli európai vagyoni jogi alapelveknek;
- Az évtized végére – politikai és tudományos viták után – el kell készülnie egy referencia szövegnek. Ez lehet majd a későbbi viták alapja.

Ezen szöveg azonban már tananyag is lehet Európa egyetemlein, hivatkozni lehet rá az oktatásban. A tagállamok bíróságai kétséges esetek megoldása során figyelembe vehetik. A peres felek egyezségének is szempontot kínálhat a szöveg. Ugyanakkor az Unió jogalkotó szervei is támpontul vehetik a *Code*-tervezetet.⁶

Az európai jogtudomány évtizedek óta elément ennek a feladatnak:

Az európai magánjog megteremtésének előharcosai ugyanis a jogtudomány képviselői voltak.⁷ Korán felismerték, hogy a kialakuló belső piacnak egységes magánjogra van szüksége. Egyértelmű volt az is, hogy az európai magánjog, és azon belül a szerződési jog egységesítéséhez jelentős tudományos előkészítésre van szükség, amely munkában a jogösszehasonlításnak rendkívül nagy szerepe van.⁸

Ha a különböző tudós-csoportok megközelítéseit összevetjük, akkor a módszerekben és a célokban jelentős különbségeket fedezhetünk fel. Ugyanakkor összességében az is megállapítható, hogy az eddig elkészült munkálatok kiindulási pontjukban abban mindenképpen egységesek, hogy alapul az európai államok nemzeti jogrendjeit veszik, hogy azokból értékelő jogösszehasonlító munka révén alapelveket vezessenek le az európai szerződési jog számára. Az *American Law Institute* mintájára a különböző tagállamokból

⁶ VON BAR, Christian, *Die Resolution des Europäischen Parlaments vom 15. November 2001 zur Annäherung des Zivil- und Handelsrechts der Mitgliedstaaten*, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht (2002/3), 629-633.

⁷ FLESSNER, Axel, *Rechtsvereinheitlichung durch Rechtswissenschaft und Juristenausbildung*, RabelsZ 56(1992), 243-260.

⁸ SCHULZE, Reiner/SCHULTE-NÖLKE, Hans, *Europäisches Vertragsrecht im Gemeinschaftsrecht*, 12, Europäisches Vertragsrecht im Gemeinschaftsrecht, Hrsg. Hans SCHULTE-NÖLKE, Reiner SCHULZE (Schriftenreihe der Europäischen Rechtsakademie Trier 22), 2002

származó szakértők csoportjai *Restatement*-ekhez hasonlítható alapelvek kidolgozását tűzték ki célul. (*Restatement*-megközelítés)⁹

Ezen megközelítés előharcosának számít a *Commission on European Contract Law* (közkeletűbb nevén Lando-bizottság), amely 1982 óta működik és soraiban tudhatta a legjobb európai magánjogász-professzorokat. Az eredeti Lando-bizottságot még két testület követte (a második, 1992-1996, a harmadik 1997-2001), akik 1999-ben jelentették meg „*Principles of European Contract Law (PECL)*” címmel átfogó tervezetüket az európai szerződési jog alapszabályairól.¹⁰ Az alapszabályok általános rendelkezésekre, a szerződés megkötésével, a képvisellel és a szerződések érvényességével, a teljesítési

⁹ CASTRONOVO, Carlo, *Il diritto europeo delle obbligazioni e dei contratti. Codice o restatement?*, Europa e diritto privato (1998), 1019.

¹⁰ Német fordítása: ZIMMERMANN, R., DROBNIG, U., WICKE, H., *Grundregeln des Europäischen Vertragsrechts der Kommission für Europäisches Vertragsrecht*, Teil I und II., Basistexte zum Europäischen Privatrecht. Hrsg. Reiner SCHULZE, Reinhard ZIMMERMANN. Berlin, 2000 (Vö. Zeitschrift für Europäisches Privatrecht 2000/3, 675-701.) A Principles of European Contract Law az alábbi szerkezetbe tárgyalja az európai szerződési jogot:

- | | |
|------------|--|
| 1. fejezet | Általános rendelkezések |
| | Az Alapelvek alkalmazási köre |
| | Általános kötelezettségek |
| | Értelmező és egyéb rendelkezések |
| 2. fejezet | A szerződés megkötése |
| 1. | Általános rendelkezések |
| 2. | Ajánlat és elfogadás |
| 3. | A tárgyalások során fennálló felelősség |
| 3. fejezet | A képviselők meghatalmazása |
| 1. | Általános rendelkezések |
| 2. | Közvetlen képviselő |
| 3. | Közvetett képviselő |
| 4. fejezet | Érvényesség |
| 5. fejezet | Értelmezés |
| 6. fejezet | Tartalom és joghatások |
| 7. fejezet | Teljesítés |
| 8. fejezet | Nem-teljesítés és az általános jogkövetkezmények |
| 9. fejezet | A nem-teljesítés különös jogkövetkezményei |
| 1. | A teljesítéshez való jog |
| 2. | A teljesítés visszatartása |
| 3. | A szerződés megszüntetése |
| 4. | Árleszállítás |
| 5. | Kártérítés és kamat |

kötelezettséggel, a nem szerződészerű teljesítéssel és ezt orvosló jogeszközökkel foglalkozó elveket fektetik le, és jelentős tudományos visszhangot váltottak ki Európa szerte. (Az Alapelveknek magyar fordítása is van.)¹¹ A szerzők szándékai szerint a *Principles* akkor válhatnak kötelező joggá, ha a szerződéskötő felek megegyeztek annak hatályában. Továbbá szerepük lehet bizonyos nyitott kérdések megoldásában is, illetve szerepet kaphatnak abban az esetben, ha a felek a „*lex mercatoria*-t”, „a „*general principles of law*” vagy hasonló megfogalmazásokat visznek be a szerződésbe, de nem állapodnak egy meghatározott jogrend alkalmazhatóságáról a kérdéses szerződés tekintetében:¹² „Az alapelvek alkalmazhatók, ha a felek

- a) megállapodtak abban, hogy a szerződésükre nézve az „általános jogi lapelveket”, a „*lex mercatoria*-t” vagy hasonló szabályokat kell alkalmazni, vagy
- b) nem választottak szerződésükre nézve egyetlen jogrendszert vagy jogi szabályozást sem.” (1:101 § 3)¹³

A Lando-elvek tehát egy teljes körű önkéntesen alkalmazható szerződési jogot kínálnak a szerződéses partnereknek.¹⁴

Ugyanezen megközelítés alapján dolgozik – az európai perspektíván túllépve – a római UNIDROIT-Intézet,¹⁵ amely 1994-ben jelentette meg „*Principles of International Commercial Contracts*” című munkáját.¹⁶ Ezek az

¹¹ *Európai Szerződési Jogi Alapelvek*, Európai Jog (2002/1), 3-17. Fordította SZEIBERT Orsolya.

¹² LANDO, Ole, *Az Európai Szerződési Jog Alapelvei*, Európai Jog (2002/1), 5.

¹³ *Európai Szerződési Jogi Alapelvek*, Európai Jog (2002/1), 3.

¹⁴ MAGNUS, Ulrich, *Die Produkthaftung im Kontext eines Europäischen Zivilgesetzbuches*, Zeitschrift für Europarechtlichen Studien, 5 (2002/1)

¹⁵ KRONKE, Herbert, *A magánjog egységesítése: UNIDROIT 75 éves múltja és jövője*, Európai Jog (2003/3), 3-8.

¹⁶ *Grundregeln der Internationalen Handelsverträge* (UNIDROIT-Prinzipien), Basistexte zum Europäischen Privatrecht, Reiner SCHULZE, Reinhard ZIMMERMANN, Baden-Baden, 2002², 435-472. Az UNIDROIT-Principles felépítése a következő:

Preambulum	Az alapszabályok célja
1. fejezet	Általános rendelkezések
2. fejezet	A szerződés megkötése
3. fejezet	Érvényesség
4. fejezet	Értelmezés
5. fejezet	Tartalom
6. fejezet	A teljesítés
1.	A teljesítés általában
2.	A jogalap megváltozása

alapelvek tehát nem korlátozódnak Európára, de szakmai szempontból az ezen szabályok alkalmazási körével kapcsolatos elvárások behatároltabbak, mint az előbb említett munkálatnál. Az *UNIDROIT*-elvek csak a kereskedelmi szerződésekre vonatkoznak és akkor is csak nemzetközi tranzakciók esetén. Ugyanakkor az *UNIDROIT*-elvek gyors karriert csináltak, hiszen egyes esetekben a német bírói gyakorlat már mint a BGB hézagait betöltő normát veszi figyelembe egyes rendelkezéseit, annak ellenére, hogy a ezek az alapelvek nem képezik részét a német törvényi jognak.¹⁷

Mindkét bizottság célja az volt, hogy kialakítsa azt a meggyőződést, hogy egy közös magánjog (kereskedelmi jog) megvalósítható, valamint hogy általánosan elfogadható elveket állapítson meg és ezeket alkalmazható formában a közösség és a tagállamok jogalkalmazásának rendelkezésére bocsássa.¹⁸

Tulajdonképpen mindkét munkálatot jog-összehasonlító helyzetjelentésnek kell tekintenünk, melyet olyan tudós-csoportok alkottak meg, akik semmiféle törvényhozási hatalommal nem lettek felruházva. A két Alapelvekmunka semmiféle joghatályt és semmiféle normatív jelleget nem vindikálhat magának (jelenlegi formájában). Mindazonáltal sok érv szól amellett, hogy ezek a *Restatement*-ek, pusztán létük, jog-összehasonlításból való megszületésük, szerzőik szakmai tudása révén és törvényszövegszerű megfogalmazásuk miatt, a jövőben adott esetben a jogszolgáltatásban is figyelembe jöhetnek.¹⁹ Hatályosulásuk alapja az lehet, hogy a felek a szerződés megkötése során megállapodnak abban, hogy az Alapelveket jogvitájuk esetére hatályos jognak ismerik el. Ez természetesen rendkívül sok részletkérdést vet fel, melyek az ilyen jellegű munkálatok jogforrásjellegét feszegetik.²⁰

A két említett csoport nyomában haladva 1998-ban a Lando-bizottság tapasztalt tagjainak közreműködésével létrejött a „*Study Group on a European Civil Code*”. Ezen testület célja túlmutat a szerződési jogon. A „*Principles*”-re

7. fejezet	A nem-teljesítés
1.	Általános szabályok
2.	Igény a teljesítésre
3.	Megszüntetés
4.	Kártérítés

¹⁷ CANARIS, Claus-Wilhelm, *Die Stellung der „UNIDROIT Principles” und der „Principles of European Contract Law” im System der Rechtsquellen*, Europäische Vertragsvereinheitlichung und deutsches Recht, Hrsg. von Jürgen BASEDOW, Tübingen, 2000, 7.

¹⁸ BASEDOW, Jürgen, 2000, *i.m.*, 2.

¹⁹ BASEDOW, Jürgen, 2000, *i.m.*, 2.

²⁰ CANARIS, Carl-Wilhelm, *i.m.*, 18. skk.

épitve a teljes vagyoni jogra vonatkozó alapelvek megfogalmazását tűzték ki maguk elé, míg hosszú távon egy átfogó európai magánjogi törvénykönyv létrehozásában gondolkodnak.

Az említett és a magánjog más területeit feldolgozó tudós-csoportok (Nijmegen-csoport, Tilburg/Bécs-csoport) valamennyien a nemzeti jogrendek összehasonlító elemzéséből indulnak ki, de módszerükben és céljaikban adott esetben meglehetősen eltérhetnek egymástól. A célkitűzés tekintetében jelentős kérdésként merül fel, hogy mi a célszerűbb:

- a) alapelveket kidolgozni, vagy
- b) egy közvetlenül, normative alkalmazható szöveget (törvényjavaslat, mintatörvény, vagy minta szerződés formájában) megszövegezni?

A Lando-bizottság munkálata is megtévesztő ebben a tekintetben, mert bár kezdetül „*principles*-nek” nevezik, de inkább egy törvényszöveg jegyeit hordozza jórészt magán: „*Az alapelveknek az a célja, hogy az Európai Unió általános szerződési jogi szabályaiként alkalmazzák*”. (1:101. § (1))²¹

A „*Study Group*” hosszú távú céljaihoz hasonlóan egyértelműen egy európai szerződési törvénykönyv (elő)javaslata elkészítésének útját járja az Európai Magánjogtudósok Akadémiája, mely Pavia székhellyel tevékenykedik, s melynek munkáját Giuseppe Gandolfi koordinálja. Az *Accademia dei giuristi privati europei* 1992-ben jött létre és két célt tűzött ki maga elé: munkájukkal hozzá kívánják járulni az európai magánjog egységesüléséhez, jövőbeli értelmezéséhez és alkalmazásához, valamint elő kívánják segíteni az európai jogi kultúra fejlődését.²²

Az európai szerződési jog kódexének elő-tervezete (*Code européen des Contrats – Avant-projet*) 2001 elején jelent meg és talán még hevesebb indulatokat váltott ki a tudományos közvéleményből, mint az eddig említett munkálatok.²³ Gandolfi szerint a szerződési jog effektív egységesítését csak

²¹ *Európai Szerződési Jogi Alapelvek*, Európai Jog (2002/1), 3.

²² GANDOLFI, Giuseppe, *Il progetto Gandolfi di un Codice europeo dei contratti*, Europa e diritto privato (2002), 275-345; STURM, Fritz, *Un codice dei contratti per l'Unione Europea: L'iniziativa dell' Accademia dei giuristi privati europei*, Studi in memoria di Giambattista Impallomeni, Milano, 1999, 394; STURM, Fritz, *Der Entwurf eines europäischen Vertragsgesetzbuchs*, JuristenZeitung (2001), 1097-1102.

²³ Német fordítása: *Vorentwurf für ein europäisches Vertragsgesetzbuch*, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht 1/2002, p. 139-172; A *Code Européen des Contrats – Avant-projet* a következőképpen épül fel:

- | | |
|---------|------------------------|
| I. cím | Bevezető rendelkezések |
| II. cím | A szerződés létrejötte |

azzal lehet elősegíteni, ha nem alapelveket, általános szabályokat fogalmazunk meg, hanem konkrét, praktikus jogszabályi megoldásokat adunk a jogalkalmazók kezébe. Alapelvek alapján nehezen valószínűsíthető az egységesülés, mivel különböző kultúrájú népek között az egységet könnyebb „megoldások”, mint alapelvek alapján megteremteni. Az Alapelvek alkalmazása során, mikor azok alapján döntéseket hoznak, megoldásokat keresnek, fennáll a veszélye annak, hogy a mindenkori államok szabályai mégiscsak többé kevésbé előtérbe kerülnek. Ezt csak úgy lehet megakadályozni, ha olyan szabályokat állítunk fel, melyek alkalmazható megoldásokat tartalmaznak és nem pusztán alapelveket, explicit, tiszta nyelvezettel, kerülve olyan fogalmakat – kivéve, ha azok használata elkerülhetetlen – melyeket egyes országok joga nem ismer, és

-
- | | |
|-----------|--|
| 1. | Szerződési tárgyalások |
| 2. | A szerződés megkötése |
| III. cím | A szerződés tartalma |
| IV. cím | A szerződés formája |
| V. cím | A szerződés értelmezése |
| VI. cím | A szerződés hatásai |
| 1. | Bevezető rendelkezések |
| 2. | Hatások mellék-megállapodások alapján |
| 3. | Képviselő |
| 4. | Szerződés egy később meghatározandó harmadikkal |
| VII: cím | A szerződés teljesítése |
| 1. | Általános rendelkezések |
| 2. | Meghatározott szerződéses kötelezettségek teljesítése |
| VIII. cím | A szerződés nem-teljesítése |
| 1. | Általános rendelkezések |
| 2. | Hitelezői késedelem |
| 3. | A nem-teljesítés hatásai |
| IX. cím | Szerződés-átvétel és szerződésileg alapított jogviszonyok átvétele |
| 1. | Szerződés-átvétel |
| 2. | Követelés-átadás |
| 3. | Adósság-átvétel |
| X. cím | A szerződés és szerződésileg alapított jogviszonyok megszűnés |
| 1. | Megszűnési és jogkizárási okok |
| 2. | Megszűnés okok a teljesítésen túl |
| 3. | Elévülés és jogvesztés |
| XI. cím | Más szerződési rendellenességek és jogeszközök |
| 1. | Szerződési rendellenességek |
| 2. | Jogeszközök |

egy olyan törvényszövegi stílust választva, amely félúton van az angol és a kontinentál-európai között.²⁴

A páviai-tervezet több sikerült megoldása ellenére heves kritikát váltott ki – ha van ilyen, de ilyen mindig van – az „ellentábor” képviselőiből. Az *Avant-projet* szerintük nem más, mint a *Codice civile* francia fordítása, néhány szabály megváltoztatásával és ezt, mint európai szerződési jogot előterjeszteni meglehetősen furcsa eljárás.²⁵ A mérsékeltbbek elsősorban a javaslat akceptálhatóságának kérdését feszegetik, ha az egyértelműen egy nemzeti „nyakodifikációra” vezethető vissza. Ugyanakkor az is felvetődik, hogy a Gandolfi-javaslat nem éppen azért kap-e egyre nagyobb figyelmet az utóbbi időben, mert sok, a romanizált jogi tradíciókhoz kötődő jogász az eddigi jog-összehasonlító alapon létrejött munkálatokban nem látta reflektálnak saját tapasztalatait és elképzeléseit.²⁶

Ezek a nehézségek azonban nem kérdőjelezik meg ezen munkálatok, az utóbbi évtizedek tudományos erőfeszítéseinek, a magánjogi jog-összehasonlítás illetően előtérbe kerülésének jelentőségét, hiszen – bár különböző utakon járva – de jelentős impulzusokat adtak az európai szerződési jog fejlődésének. És ezek a munkálatok – a viták ellenére – előre vihetik, segíthetik az Európai Parlament rezolúciójában megfogalmazott célok megvalósítását.

Véleményem szerint a mai jogoktatás egyik feladata egész Európában az lehet, hogy a már elkészült részét ennek az Európai Magánjognak mielőbb beépítse az oktatásba. A *Principles of European Contract Law* eddig megjelent két része rendelkezésünkre áll magyar fordításban is, a PTK új koncepciójának kialakítása során a kodifikátorok, azt már figyelembe vehették (ugyanaz történt Észtországban is).²⁷

Ideje megismerkednünk a munkálatok tartalmával és elkezdenünk az „Európai Szerződési jog” oktatását.²⁸ Úgy vélem, nagy szolgálatokat tehetünk

²⁴ GANDOLFI, Giuseppe, *Der Vorentwurf eines Europäischen Vertragsgesetzbuchs*, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, 2002/1 2-4.

²⁵ VON BAR, Christian, *Die Mitteilung der Europäischen Kommission zum Europäischen Vertragsrecht*, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, 2001/4. 803.

²⁶ SCHULZE/SCHULTE-NÖLKE, *i.m.*, 13-14.

²⁷ HEISS, Helmut, *Vom EU- zum gesamteuropäischem Privatrecht? – Privatrechtsharmonisierung in der sich erweiternden Union*, Aufbruch nach Europa: 75 Jahre Max-Planck-Institut für Privatrecht, Hrsg. Jürgen BASEDOW et alii, Tübingen, 2001, 131.

²⁸ ZIMMERMANN, Reinhard, *Europäisches Privatrecht und Studium*, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, (1993/1), 215-216.

ezzel hallgatóinknak. A témáról az utóbbi években több ezer oldalt írtak csak németül.

Reményeink szerint a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara Kossuth Lajos Doktoriskolájában (és később talán a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara Deák Ferenc Doktoriskolájában) a közeljövőben a jogtörténeti alapkursus keretében hozzákezdhetünk mind a történelmi alapok, mind a közös szerződési jog dogmatikájának oktatásához.

Az európai munkálatok oktatásának és a fiatal jogász nemzedékek figyelme felkeltésének további indokául szolgálhat az „Új Polgári Törvénykönyv koncepciója és tematikája” alábbi megfogalmazása is: *„A nemzeti kódexeken kívül a Ptk. reformja merit a nemzetközi jogalkotás eredményeiből is. Ezek közül mindenekelőtt a Bécsi Vételi Egyezmény kínál követhető példákat; rajta kívül a szerződési jogi fejezetek számos helyen támaszkodhatnak az UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (1994), továbbá a The Principles of European Contract Law (I-II: 1999, III: 2002) elveire. Ez utóbbi modell-törvénytervezetek világszerte nagy szakmai elismerést vívtak ki, és széles körben hatnak a jogalkotásra és a joggyakorlatra.”*²⁹

A két doktoriskolában tervezett oktatási program célját a következőképpen fogalmazhatjuk meg: A nemzetközi áru- és szolgáltatás-áramlás biztosítása érdekében a magánjog európaizálódása két szinten megy végbe napjainkban. Egyrészt az Európai Unió irányelvei kísérlik meg egységesíteni a magánjog szabályait létrehozva az európaizált magánjog „patchwork”-jét. Másrészt szükségessé vált, hogy a már korábban (évszázadok óta) létező hasonlóságokat összefoglalva, a létező különbségeket pedig kiegyenlítve, harmonizálva, szabály-munkálatokba öntsék. Ez hozott létre több olyan javaslatot, melyek egy egységes európai magánjog (esetlegesen egy „Európai Magánjogi Törvénykönyv”) megteremtését célozzák. A munkálatok leginkább a szerződési jog terén haladtak előre.

A teljes kurzus törekvése, hogy részletesen feldolgozza ezen esetleges közös európai szerződési jog történeti és dogmatikai alapjait. A négy szemeszterből az első kettő történeti, míg a harmadik és negyedik aktuális kérdéseket vizsgál, hasonló rendben: míg az első és harmadik szemeszter általános kérdésekkel foglalkozik, addig a második és negyedik félévben dogmatikai kérdések kerülnek elemzésre.

²⁹ Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója és tematikája, Magyar Közlöny különszám, 2003. 7.

Ennek megfelelően az egyes félévek oktatási céljait és a vizsgált kérdésköröket az alábbiakban foglalhatjuk össze:

I. Történeti és tudománytörténeti alapok

A program alapozó jelleggel az egységesülő Európa jogának történelmi előzményeit fogja át. A nyugati egyetemek többségén oktatnak ilyen jellegű tárgyakat, a közös európai jog történetét szinte kivétel nélkül önálló tudományszakként, kutatási anyagként kezelik. Német területeken a hagyományos jogtörténeti oktatás is egyre inkább ebbe az irányba fordul, a nemzeti jog kutatása során különös hangsúlyt kap az általános jellemzők feltárása. A tantárgy segítségével elfogadható módon „aktualizálható” az európai jog (jogtudomány) története, feloldható a klasszikus és jelenkori jogtörténet közötti átmenet. A kurzus során a hangsúly a kötelmi jog-tudománytörténeten van, megelőlegezendő a következő félév dogmatika-történeti fejtegetéseit.³⁰

II. A szerződések dogmatikájának fejlődéstörténete

A félév feladata az európai szerződési jog történeti-dogmatikájának elemzése az alább feltüntetett témakörök szerint. Az egyes nagyobb témakörökön belül külön kerülnek tárgyalásra a *ius commune*-korszakának (13-18. század) dogmatikai jellegzetességei, valamint a 19. századi fejlődés, mely utóbbinál nagy hangsúlyt kap a jog-összehasonlítás, mind módszertani kiindulópont.³¹ A foglalkozások keretében a római szerződési jogban megjelenő alapelvek tárgyalása, valamint a

³⁰ Ajánlott és mérvadó irodalomként az alábbi alapművek kerülnek feldolgozásra: CANNATA, Carlo Augusto / GAMBARO, A., *Lineamenti di storia della giurisprudenza europea*. 4. ed. I-II., Torino, 1989; KOSCHAKER, Paul, *Europa und das römische Recht*, 1966⁴; LANGE, Hermann, *Römisches Recht im Mittelalter, I, Die Glossatoren*, München, 1997; LÜBTOW, Ulrich von, *Die Bedeutung des römischen Rechts für unsere Rechtskultur: Die Interpolationenforschung; das romanistische Rechtsstudium*, (Wissenschaftsgeschichte 13) Rheinfelden-Freiburg-Berlin, 1989; SCHLOSSER, Hans, *Grundzüge der neueren Privatrechtsgeschichte*, 1993⁵; SCHRAAGE, Eltjo J.H., *Utrumque Ius. Eine Einführung in das Studium der Quellen des mittelalterlichen gelehrten Rechts*, Berlin, 1992; STEIN, Peter G., *Römisches Recht und Europa*, Frankfurt/Main, 1996; WIEACKER, Franz, *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Entwicklung*, 1967². ZIMMERMANN, Reinhard, *Roman law, Contemporary law, European law today: the civilian tradition*, Oxford, 2001.

³¹ Alapvető irodalom a már említetteken kívül: COING, Helmut, *Europäisches Privatrecht, I, Aelteres gemeines Recht (1500 bis 1800)*, München, 1985; COING, Helmut, *Europäisches Privatrecht, II, 19. Jahrhundert: Überblick über die Entwicklung des Privatrechts in den ehemals gemeinrechtlichen Ländern*, München, 1989.

szerződési jog kora újkori egységessé válásának, a szerződés-fogalom fejlődésének vázolása után elemzésre kerülnek a szerződések formái és megkötése; a szerződések tartalma és értelmezése; a szerződés érvénytelensége, a szerződéskötés hibái; a képviselőlet és harmadik javára kötött szerződések; a szerződés teljesítése; a nem teljesítés és a nem kellő teljesítés, valamint ezek következményei; a szerződés alanyainak megváltozásával és személytöbbséggel kapcsolatos történeti alakzatok.

III. Az európai jogharmonizáció útjai a szerződési jog terén

A szemeszter célja végigkövetni azokat az utakat, lehetőségeket, melyek a nemzeti magánjogok, különösen a szerződési jog szupranacionális szerződési joggá (magánjoggá) válhatnak.³²

Ennek megfelelően elemzésre kerülnek: A szerződési jog egységesítésének alapjai, az alapszabadságok; Az EU jogi kompetenciája a magánjog terén, jogalkotási kompetenciák; A jogegységesítés modelljei: a kollíziós jog egységesítése, minimum-harmonizáció, egységes szerződési jog; Principles of European Contract Law (Lando-Principles) – jogpolitikai és tudományos értékelés, tartalom, érvényesülés; A nemzetközi kereskedelmi szerződésekre vonatkozó UNIDROIT-alapszabályok – tartalom, érvényesülés; Az európai szerződési jog törvénykönyvének előjavaslata (Gandolfi/Pavia-csoport) – tartalom, értékelés, érvényesülés; Az EU zöldkönyve a szerződési jog egységesülésével kapcsolatban; A Tanács közleménye az európai szerződési joggal kapcsolatban (2001 július); A Parlament rezolúciója az európai szerződési joggal kapcsolatban (2001 november); Az európai szerződési jog módszerei: az európai szerződési jog értelmezése és továbbfejlesztése, a generálklauzulák konkretizálása az európai szerződési jogban; A tagállamok implementálási kötelezettsége; Az Európai Magánjogi Törvénykönyv további előmunkálatai.

³² A felhasználandó források és normatív szövegek a következők lehetnek: *Mitteilung der Kommission an den Rat und das Europäische Parlament zum europäischen Vertragsrecht*, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht 4/2001, p. 963-980; *Principi di diritto europeo dei contratti. Parte I e II*, Europa e diritto privato 2000, p. 253-292; *Vorentwurf für ein europäisches Vertragsgesetzbuch*, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht 1/2002, p. 139-172; ZIMMERMANN, R., DROBNIG, U., WICKE, H., *Grundregeln des Europäischen Vertragsrechts der Kommission für Europäisches Vertragsrecht*, Teil I und II., Basistexte zum Europäischen Privatrecht; Reiner SCHULZE, Reinhard ZIMMERMANN, Berlin, 2000, III 15 (Vö. Zeitschrift für Europäisches Privatrecht 2000, 675 skk.); *Grundregeln der Internationalen Handelsverträge (Unidroit-Prinzipien)*, Basistexte zum Europäischen Privatrecht, Reiner SCHULZE, Reinhard ZIMMERMANN, Baden-Baden, 2002², 435-472.

IV. Egy jövőendő európai szerződési jog dogmatikája

A legfontosabb tudományos munkálatok összehasonlítása révén és a megjelent irányadó tankönyvek alapulvételével a leendő európai magánjog dogmatikájával ismerkednek meg a hallgatók, támaszkodva a történeti részben kifejtettekre. Az egyes kérdéskörökhöz jogeset megoldások is társulnak, melyek a különböző történeti korok szabályai, az aktuális Európa-jogi szabályok illetve a szabálytervezetek alapján kerülnek elemzésre.³³

A kontinentál-európai törvénykönyvek szerződési joga – Összehasonlítás a Common Law-val; Akaratnyilvánítás és szerződés; Alapelvek? A szerződés tartalma, formája; A szerződés létrejötte; Képviselő; A szerződés értelmezése, joghatásai; A szerződés érvényessége; A szerződés teljesítése; A nem-teljesítés és jogkövetkezményei; A nem-teljesítés és jogkövetkezményei – Kártérítés; A szerződések módosulása; A szerződéses jogviszony megszűnése; Az EU szerződési jog és a magyar szerződési jog.

És hogy miért egy római jogász szorgalmazza az oktatás megvalósulását és vállalná magára – másokkal együtt – ezt a feladatot?

Erre a kérdésre válaszként legyen elég a három, a tanulmány címében említett dokumentum „megfélemlítéssel” kapcsolatos szabályait felvillantanom. Minden magyar jogász, aki (Európa jogászaik között – meggyőződésem szerint – a szerencsésebbek közé tartozva) Brósz-Pólayt, vagy Hamza-Földit tanult, majd mindegyikben ismerős gondolatokat, szabályokat fedezhet fel:

³³ Az eddig idézettekén kívül felhasználhatók az alábbi alpmunkák: KÖTZ, Hein, *Europäisches Vertragsrecht I: Abschluß, Gültigkeit und Inhalt des Vertrages - Die Beteiligung Dritter*, Tübingen, 1996; KÖTZ, Hein – FLESSNER, Axel, “European Contract Law“ (Translated by Tony Weir), Oxford, 1997; *Casebook Europäisches Privatrecht*, Hrsg., Reiner SCHULZE – Arno ENGEL - Jackie JONES, (Casebook - Entscheidungen des EuGH, Bd. 1).Baden-Baden, 2000; RANIERI, Filippo, *Europäisches Obligationenrecht: Lehr- und Textbuch* (Springers Kurzlehrbücher der Rechtswissenschaft), Wien-New York, 1999; *Europäisches Privatrecht: ein Studienbuch zum Privatrecht der Europäischen Gemeinschaft*, Hrsg. Marian PASCHKE – Constantin ILIOPOULOS, (Deutsches und internationales Wirtschaftsrecht ; 15), Hamburg, 1998; *Europäisches Schuldrecht = European Law of Obligations = Droit européen des obligations*, Hrsg. Ulrich MAGNUS, München, 2002; GRUNDMANN, Stefan, *Europäisches Schuldvertragsrecht – Das europäische Recht der Unternehmensgeschäfte*, Berlin-New York, 1999;

i) UNIDROIT-Principles Art. 3.9.

„A fél megtámadhatja a szerződést, ha őt a szerződés megkötésére a másik fél jogellenes fenyegetéssel készítette, amely a körülmények alapján olyan közvetlen és komoly, hogy a fenyegetett félnek nem marad ésszerű alternatívája. A fenyegetés különösen akkor jogellenes, ha a cselekmény vagy mulasztás, amivel a felet fenyegetik, önmagában törvényellenes, vagy annak a szerződés megkötése elérése céljából való alkalmazása törvényellenes.”

ii) Principles of European Contract Law, 4: 108 §:

„A szerződés megtámadására jogosult az a fél, akit a szerződés megkötésére a másik fél olyan cselekménnyel való közvetlen és súlyos fenyegetése készítetett:

a) amely önmagában jogellenes, vagy

b) amelynek a szerződés megkötése céljából történő alkalmazása jogellenes, kivéve, ha az adott körülmények között a megfenyegetett félnek más ésszerű választási lehetősége is volt.”

iii) Code Européen des Contrats – Avant-projet, Art. 152. 1.

„... A szerződés megtámadható, ha a szerződést a szerződéskötő fél vagy hozzátartozója ellen a másik fél vagy egy harmadik személy által alkalmazott megfélemlítés vagy súlyos fenyegetés hatására kötötték meg és ezen megfélemlítések vagy súlyos fenyegetések mértékük szerint a befolyásolásra általában alkalmasak lehetnek. A harmadik személy által alkalmazott megfélemlítés vagy súlyos fenyegetés esetén a szerződés csak akkor megtámadható, ha a másik szerződő fél arról tudott és abból előnye származott.”

A részletek kicsit jellemzik is az adott tervezeteket. A két Alapelv-munkálat könnyedebb, míg a törvénykönyv-tervezet valamivel nehezkesebb szövegezésű.

Remélem, a valamikori „európai szerződési jog” tantárgyon belül a címben szereplő *versus*-okat feloldhatjuk majd.